

УДК 330

А.Б. Немченко, доц., канд. екон. наук, Т.Б. Немченко, доц., канд. філос. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Напрями активізації розвитку ринку сільськогосподарської техніки в Україні

Досліджено структуру ринку сільськогосподарської техніки України, виявлено чинники, що визначають напрями його розвитку та проблеми, які мають місце на сучасному етапі його функціонування.

ринок сільськогосподарської техніки, вторинний ринок техніки, важелі регулювання ринку техніки

Ефективність сільськогосподарського виробництва, масштаби та напрями його розвитку залежать від рівня фондозабезпеченості галузі. Матеріально-технічне забезпечення аграрного виробництва, в свою чергу, потребує розвинутого ринку техніки. За останні два роки сільськогосподарські підприємства збільшили закупівлю технічних засобів, однак стан техніко-технологічного забезпечення сільгоспвиробництва, темпи оновлення технічної бази, активність сільськогосподарських товаровиробників на ринку техніки недостатні [1]. Негативними тенденціями характеризуються і нинішній організаційно-економічний механізм регулювання ринку матеріально-технічних ресурсів: неузгодженість і обмеженість важелів, суперечливість, низька ефективність тощо, що призводить до його нестабільності.

Проблеми ресурсного забезпечення сільського господарства та формування ринкових відносин у цій сфері стали предметом дослідження таких вчених, як Я.К. Білоусько, А.В. Бурилко, П.А. Денисенко, М.М. Могилова, В.О. Петулько, Л.В. Товстопят [2, 3, 6] та інші. В їхніх наукових працях питання ринку матеріально-технічних ресурсів розглядаються здебільшого з позицій інтересів розвитку галузі машинобудування для АПК. Проте в сучасних умовах важливо розглядати ринок техніки як з зазначених позицій, так і з позицій потреб розвитку аграрних підприємств та стратегічних інтересів держави.

Подальший розвиток економічних процесів у самому сільському господарстві та сільськогосподарському машинобудуванні теж зумовлюють появу низки питань, що потребують поглибленого дослідження і прийняття принципово нових рішень у напрямі їх розв'язання.

Мета статті – дослідити структуру ринку сільськогосподарської техніки України, виявити чинники, що визначають напрями його розвитку та проблеми, які мають місце на сучасному етапі його функціонування.

Питанням щодо сутності, функцій, значення ринку сільськогосподарської техніки, регулювання та стимулювання розвитку в Україні приділено певну увагу. Так, в роботах науковців ННУ «Інститут аграрної економіки» розроблювались питання щодо механізму формування й регулювання ринку техніки і послуг, ринків матеріальних ресурсів, вживаних і відновлених машин, формування платоспроможного ринку техніки на ранній стадії становлення [4, 6]. Ними зазначено, що успіх розвитку ринку сільськогосподарської техніки і техніко-технологічного сервісу суттєво залежить

від обраних економічних принципів і важелів його регулювання. На сьогодні більшість науковців висловлюють схожі думки щодо основних принципів. На їх усталений погляд, ринок техніки та сервісу має будуватися на: рівноправності усіх форм власності та плюралізмі і рівності усіх форм господарювання; різноманітності форм і методів взаємодії структур ринку; створенні конкурентного середовища з вільним вибором постачальників та покупців товару; вільним формуванням цін та інших економічних умов придбання товару і послуг для всіх учасників ринку.

Ринкове середовище постійно розвивається, генеруючи чи то позитивні, чи то негативні тенденції. Тож, дослідження стану ринку техніки для агропромислового комплексу передбачає виявлення основних суб'єктів цього ринку та з'ясування сутності і змісту економічних взаємовідносин, що складаються між ними.

Слід зазначити, що в сучасних умовах господарювання принципово змінюються взаємовідносини між суб'єктами ринку техніки. На перший план виходять економічні інтереси кожного з учасників матеріально-технічного забезпечення, що означає необхідність формування ринкових структур в напрямі інтеграції економічних інтересів існуючих суб'єктів ринку.

Очевидним є те, що головними суб'єктами ринку технічних засобів є підприємства-виробники і споживачі. Певні об'єктивні обставини породжують необхідність функціонування посередників ринку – підприємств ринкової інфраструктури, які безпосередньо обслуговують просування продукції підприємств-виробників техніки до її споживачів. Відповідно до мети дослідження, охарактеризуємо кожного з зазначених суб'єктів.

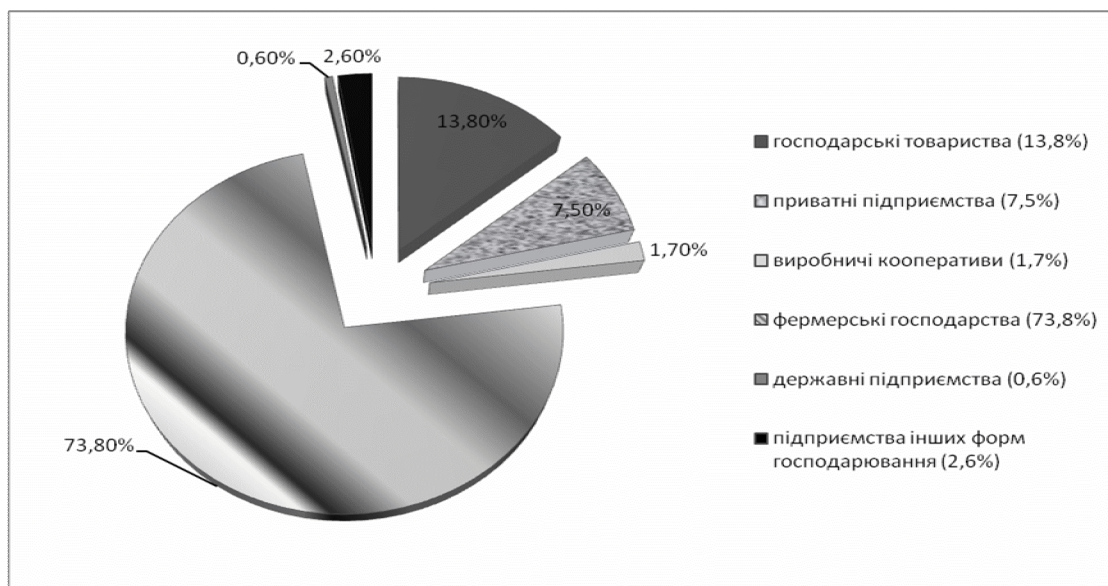
Підприємства-виробники сільськогосподарського машинобудування як суб'єкти ринку характеризуються широкою номенклатурою машин і механізмів, які виготовляються. Слід зазначити, що вітчизняне сільськогосподарське машинобудування, на жаль, протягом тривалого періоду так і не змогло адаптуватися до ринкових умов, і як результат, втратило споживача своєї продукції. Втрата позицій на ринку призвела до різкого зменшення обсягів виробництва. Основною причиною ситуації, що склалася на ринку сільськогосподарської техніки України є низька конкурентоспроможність вітчизняних сільськогосподарських машин та обладнання, зумовлена передусім її невідповідністю сучасному рівню науково-технічного прогресу: низька надійність, великі питомі витрати, невідповідність основних параметрів вітчизняної техніки сучасним вимогам виробництва; практично відсутня автоматизація контролю та управління роботою.

Тож, нагальною проблемою є відродження і розвиток вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу, підвищення конкурентоспроможності його продукції. Її вирішення може бути досягнуто за рахунок реалізації таких чинників: підвищення рівня наукоємності, технологічності, ергономічності, надійності та економічності сільськогосподарської техніки; структурної перебудови та організаційної діяльності галузі машинобудування для агропромислового комплексу; забезпечення адекватності розвитку галузі машинобудування для агропромислового комплексу сучасному економічному стану і перспективним тенденціям; посилення ролі держави в управлінні підприємствами галузі. З урахуванням сучасних економічних, соціальних та інших національних інтересів необхідно також: за короткий термін здійснити комплекс заходів, спрямованих на підвищення якісних характеристик вітчизняної сільськогосподарської техніки до рівня її аналогів, що пропонуються провідними зарубіжними фірмами на ринку європейських країн та України; опанувати наукові знання, нові технології та досвід їхнього практичного використання в машинобудуванні. Необхідно також визнати, що інноваційний розвиток галузі є невід'ємною складовою комплексу заходів, які

забезпечать досягнення національних інтересів щодо розвитку економіки держави, мінімізації її технічної залежності, а отже забезпечать поштовх до оволодіння досягненнями науково-технічного прогресу і їх ефективного використання в галузі.

Таким чином, основними завданнями машинобудування для АПК на сучасному етапі є: подолання технологічного та технічного відставання галузі, забезпечення її економічного зростання і переходу на інноваційну модель розвитку; застосування ефективних механізмів збереження та розвитку науково-технічного потенціалу галузі; включення інноваційних факторів розвитку галузі до процесу ефективного використання ресурсів, зменшення енергоємності продукції, підвищення її технічного рівня і конкурентоспроможності, збільшення експортного потенціалу; структурна перебудова галузі, поліпшення маркетингової діяльності, зміцнення внутрігалузових зв'язків і поширення внутрішньогалузевої спеціалізації; відродження творчої діяльності винахідників і раціоналізаторів, підвищення професійного рівня працівників галузі; створення безпечних умов праці на виробництві, запобігання виробничому травматизму та професійних захворювань, збереження життя і здоров'я працівників галузі. В основу системи формування і реалізації державних пріоритетів у машинобудуванні для агропромислового комплексу має бути покладений принцип відповідності основних напрямів науково-технічного розвитку галузі і її продукції головним проблемам та перспективам розвитку аграрного сектора економіки України, попиту на продукцію підприємств галузі на внутрішньому і зовнішньому ринках та забезпечення її конкурентоспроможності.

Безпосередні споживачі техніки – це ті форми господарювання, які створилися в процесі реформування колгоспів і радгоспів. По суті в Україні створено три форми господарювання – особисті селянські господарства (господарства населення), фермерські господарства, а також сільськогосподарські підприємства ринкового типу. За розмірами вони відповідають практиці багатьох високорозвинених країн світу, що забезпечують ефективне ведення сільського господарства.

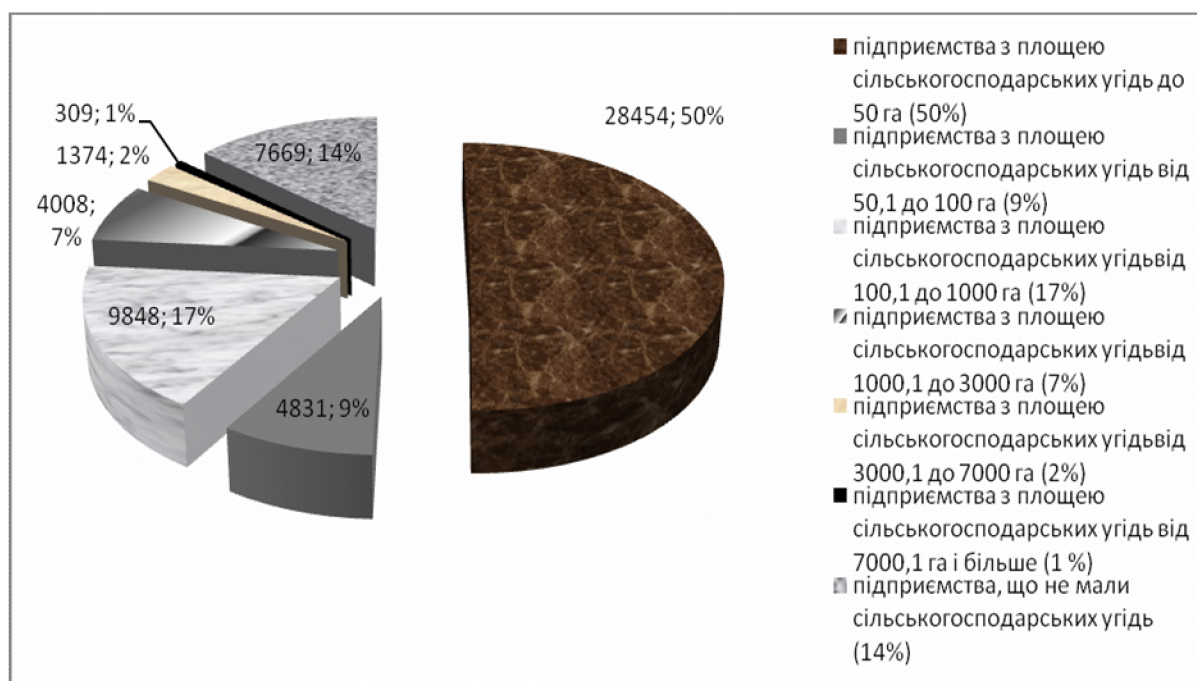
* складено за даними джерела 8

Рисунок 1 - Кількість діючих сільськогосподарських підприємств за різними організаційно-правовими формами господарювання у 2010 році.

За даними Державного комітету статистики України у 2010 році переважаючою організаційно-правовою формою господарювання на селі є фермерські господарства,

частка яких у загальній структурі становить 73,8% (див. рис. 1 та 2), з них 4,3 тис. фермерських господарств, а це 10,4% їхньої загальної кількості, що взагалі не мають сільськогосподарських угідь. 74,4% фермерських господарств за розмірами землекористування є дрібними і мають до 100 га сільськогосподарських угідь кожне. У 13,3% господарств фермери господарюють на площі сільськогосподарських угідь від 100 до 1000 га, 712 фермерських господарств (1,7%) використовують від 1000 до 4000 га сільськогосподарських угідь кожне. Лише 58 фермерських господарств країни (0,1%) мають землекористування, як перевищують 4000 га кожне.

У 2010 році кількість особистих селянських господарств становила 4 540 тис. з площею земельних ділянок 6655,4 тис. га. У середньому на кожне господарство припадає 1,47 га. В цілому спостерігається скорочення кількості особистих селянських господарств та деяке збільшення середньої площі земельної ділянки, що припадає на одне господарство.

* складено за даними джерела 5

Рисунок 2 - Питома вага сільськогосподарських підприємств за площею угідь у загальній кількості підприємств у 2010 році

Таким чином, потужним внутрішнім сегментом споживання сільськогосподарської техніки є підприємства з площею сільськогосподарських угідь до 3 тис га. На сьогодні їх 83,4% від загальної кількості.

Основною характеристикою споживачів ринку техніки є їх потенційні потреби та вимоги до задоволення цих потреб. За період 2000-2010 рр. забезпеченість сільськогосподарських підприємств машинно-тракторним парком знижується. Так, кількість тракторів усіх марок знизилась до 47,4%, зернозбиральних комбайнів – на 50,2%, сівалок – до 54,8%, доїльних установок – до 32,4%. Через технічні несправності та фізичне спрацювання в Україні щорічно не використовується 25 – 35% тракторів, комбайнів та інших машин. Парк наявних комбайнів зношений на 82%. Отже, об'єктивно аграрний сектор має потребу в техніці. Однак, як свідчить реальність, в зв'язку з незабезпеченістю ні власними, ні залученими коштами, потенційний попит сільськогосподарських підприємств – споживачів не перетворюється в реальний. Тому,

існує потреба здійснення ряду заходів «сприяння зростанню дохідності сільськогосподарських виробників через забезпечення паритетних взаємовідносин у міжгалузевому товарообміні, створенні рівних економічних умов для всіх партнерів аграрного ринку з одержанням у базовій галузі рівнозначної норми прибутку на функціонуючий капітал»[7].

Інфраструктурна складова організації техніки має повійне значення. По-перше, це генератор ринкових цін, як цін попиту та пропозицій, а значить і генератор ринкової рівноваги. По-друге, інфраструктура виступає у ролі організатора виробництва. Інфраструктурні елементи ринку техніки генерують та нагромаджують великі масиви ринкової інформації і на її основі прогнозують відповідний стан ринку. На основі прогнозу стає можливим укладання угод із виробниками щодо обсягів, якості, термінів поставок техніки і технічного обладнання.

Перспективи розвитку ринку сільськогосподарської техніки відчутно залежить від організації збуту техніки, оскільки кінцева ціна на матеріально-технічні ресурси зростає в каналі руху промислових товарів відповідно до кількості посередників в цьому каналі. Пояснюється це тим, що кожен наступний посередник ставить собі за мету отримати свою частину доходу. Результати дослідження саме цього питання засвідчують, що ціна продажу кінцевому споживачеві, а в нашому випадку це сільськогосподарські підприємства, залежить від організації збуту і може зростати на 30-50% порівняно з відпускною ціною підприємства-виробника. Враховуючи сучасний стан рівня купівельної платоспроможності більшості аграрних підприємств, яка лише на 15-20% покриває технологічну потребу в оновленні машинно-тракторного парку [9], стає зрозумілою актуальність оптимізації довжини і ширини каналів збуту сучасної техніки. Питання загострюється ще й тим, що в каналі рухаються одночасно як товари вітчизняного виробника, так і товари зарубіжного виробництва, як нова техніка вітчизняних та зарубіжних виробників, так і вживана.

На сучасному етапі український вторинний ринок насичується переважно за рахунок зарубіжних постачальників техніки. Тому постає завдання щодо наповнення вторинного ринку вітчизняним устаткуванням, обладнанням та комплектуючими до них. Це дозволить суб'єктам господарювання повніше використовувати наявний технічний потенціал, оновлювати його на якісно новій технічній основі, знижувати витрати виробництва.

Зазначимо, що під вторинним ринком техніки слід розуміти продаж господарствами або окремими власниками уживаних машин іншим споживачам, а також придбання, відновлення споживчих якостей для повторної реалізації повнокомплектних машин, або розукомплектування технічних засобів і відновлення вузлів, агрегатів і окремих деталей для використання при відновленні машин та реалізації сільськогосподарським виробникам. Для України насичення вторинного ринку вітчизняною технікою є привабливим з ряду причин:

- організація ринку вживаної техніки може здійснитися у короткі терміни;
- організаційні заходи не потребують залучення для цього великих фінансових і матеріальних ресурсів;
- придатні та відновлені деталі, як і частково зношена та відновлена техніка значно дешевші, ніж нові засоби.

Вторинний ринок техніки в Україні на даному етапі знаходиться на стадії становлення. До організації вторинних ринків залучаються як виробники і дистриб'ютори сільськогосподарської техніки, так і аграрні підприємства – власники вживаної техніки, яка може бути проданою. Тому, з точки зору раціональної організації збуту сільськогосподарської техніки, потребує серйозного осмислення практика нарощування імпорту вживаної техніки в Україну. Так, за 2008-2009 роки імпорт вже

зношених тракторів збільшився в 6 разів, комбайнів – у два рази. Як бачимо, цілком очевидним стає необхідність втручання держави в регулювання цих процесів. Саме безпосередня участь держави забезпечить з позицій протекціонізму вирішення назрілих питань. А саме: скільки, яких і як виробити технічних ресурсів з урахуванням загальних і галузевих особливостей ведення сільського господарства; на скільки ці ресурси забезпечують якісні характеристики та ціни кінцевого продукту; в яку суму обійдеться їх виробництво і чи стануть вони конкурентоспроможними порівняно з імпортом зарубіжних товарів-аналогів.

Організація збуту передбачає не тільки регулювання довжини і ширини каналів просування техніки. Важливим є проведення певної організації оплати за товарну продукцію, яка надходить до каналів для продажу. Нині сільгосптехніка купується на умовах лізингу, за пільговими кредитами, з частковою компенсацією та за повну вартість (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Придбання сільськогосподарської техніки за бюджетними програмами державної підтримки та ввезення імпоротної техніки

Рік	Усього		У тому числі:							
			з частковою компенсацією		на умовах лізингу		за пільговими кредитами		ввезено іноземної техніки	
	Од.	млн.грн.	Од.	млн.грн.	Од.	млн.грн.	Од.	млн.грн.	Од.	млн.грн.
2001	5384	501	0	0	1920	144	0	0	3464	357
2002	4773	503	312	80	963	56	0	0	3498	367
2003	6547	527	853	85	1922	115	0	0	3772	327
2004	12036	1423	783	146	2725	317	2519	432	6009	528
2005	14285	2318	1852	503	1270	160	4452	876	6711	779
2006	15054	2573	626	106	327	53	3701	829	10400	1586
2007	21721	7488	2054	293	1027	191	3161	795	15479	6209
2008	233502	9877	2881	458	1686	268	3069	1827	225866	7324
Усього	313302	25210	9361	1671	18840	1304	16902	4759	275199	17476

* Джерело: Білоусько Я.К. Тенденції розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування/Я.К. Білоусько//Економіка АПК. – 2010. - №7. – С. 87 [1].

Вивчення руху товарів на ринку техніки за формами оплати дозволяє зробити висновок про те, що на українському ринку техніки майже 75% - техніка іноземного виробництва. А це негативно позначається на розвитку вітчизняного машинобудування. Ситуація ускладнюється ще й тим, що зі вступом до СОТ Україна приєдналась до угоди «Сільськогосподарська техніка», за якої вона має запровадити нульове мито на імпортні сільгоспмашини та відмовитися від програм підтримки заводів сільськогосподарського машинобудування.

Варто зазначити, що в державі враховується насування вказаних складнощів і вже тепер ведеться робота з розробки національної доктрини модернізації вітчизняного агропромислового комплексу і Державної цільової економічної програми впровадження в агропромисловому комплексі новітніх технологій виробництва сільськогосподарської техніки на період до 2016 року. В процесі підготовки та обговорення цих документів, перспективи розвитку ринку техніки пов'язуються, перш за все, з розвитком потенційних можливостей виробників: налагодженням на власних машинобудівних заводах масового виробництва лише того асортименту техніки, що відповідає сучасним вимогам агровиробництва країн – членів СОТ; створенні на базі

вітчизняних потужностей спільних підприємств із заводами країн СНД з випуску сільгоспмашин, які не поступаються характеристиками зразкам аналогічної техніки країн далекого зарубіжжя, але нижчим за ціною; створенні на базі вітчизняних потужностей спільних підприємств із заводами країн далекого зарубіжжя з виробництва сільськогосподарської техніки, аналоги якої можна виробляти на вітчизняних заводах і спільних підприємствах із заводами країн СНД; розвитком на цій основі ринку вітчизняної техніки та налагодженні капітально-відновлювального ремонту. Таким чином сформований перспективний асортимент техніки і послуг для споживачів-аграріїв буде набагато дешевшим від імпортних аналогів за рахунок відсутності в структурі вартості ввізного податку на додану вартість та митного збору. З метою активізації ринку вживаної техніки варто використати досвід розвинутих країн Заходу, де машинобудівні компанії практикують викуп уживаної техніки при реалізації більш сучасних її модифікацій.

Суттєвим стимулом до розвитку ринку техніки в Україні є розробка та впровадження в практику такої обґрунтованої та адаптованої до вимог і особливостей сільськогосподарських підприємств технічної політики, яка б базувалась, з однієї сторони, на об'єктивних умовах розвитку сільського господарства, а з іншої – однаковою мірою враховувала б дію ринкових механізмів у поєднанні з державним цілеспрямованим регулюванням. Сучасна технічна політика має базуватись на державному протекціонізмі, одним з головних елементів якого є агропромисловий інжиніринг, тобто доведення науково-дослідних і конструкторських розробок до впровадження, техніко-економічного обґрунтування та експериментальної доробки технологій, розробка проектів, рекомендацій з організації виробництва й управління технічного та технологічного обслуговування машин і обладнання, їх експлуатації, випробування, сертифікації і реалізація готової продукції. При цьому важливо брати до уваги ту структуру ринку сільськогосподарської техніки, яка склалася нині в Україні.

В основі сучасної технічної політики має бути переоснащення аграрних підприємств відповідно до їх потреб та з врахуванням державної стратегії розвитку аграрного сектору, шляхом запровадження відповідних інноваційних програм. З цією метою доцільно створювати технологічні та інноваційні центри, які і забезпечать прискорення процесу докорінного переоснащення аграрних підприємств. Пріоритетне значення має розробка і освоєння вітчизняних і кращих зарубіжних прогресивних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, що повинні всебічно враховуватися національним сільськогосподарським машинобудуванням. Поряд з цим державі слід посилити економічну відповідальність заводів-виробників перед споживачами за роботоздатність машин протягом усього періоду їх експлуатації.

Підсумовуючи, слід зазначити, що проведені дослідження дають підстави до узагальнення про те, що нині ринок сільськогосподарської техніки в Україні може успішно розвиватися: по-перше, за умов підтримки формування пропозиції, зокрема, виробництва широкого асортименту вітчизняної сільськогосподарської техніки нового покоління та старої техніки, попит на яку гарантовано на ринку в силу певних об'єктивних обставин; по-друге, застосування ефективних інструментів впливу на державному рівні на купівельну спроможність сільськогосподарських підприємств. Державний механізм регулювання ринку техніки і послуг має ґрунтуватися на наступних принципах: спрямування аграрної політики на відновлення платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників ціновими, податковими, фінансово-кредитними та іншими економічними заходами; державній підтримці конкурентоспроможності вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки шляхом реконструкції та переоснащення виробничої бази машинобудівного комплексу, регулювання цін відповідно якості, надійності та продуктивності машин; створенні та

підтримці паритетності у взаємовідносинах споживачів матеріально-технічних ресурсів з їх виробниками і постачальниками; скороченні ланцюга «виробник - споживач»; розвитку повноцінного лізингового ринку; формування єдиного інформаційного простору та моніторингу ринку матеріальних і технічних ресурсів.

Список літератури

1. Білоусько Я.К. Тенденції розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування/Я.К. Білоусько//Економіка АПК. – 2010. - №7. – С. 84 - 89
2. Економічні аспекти державної технічної політики в агропромисловому комплексі/ Я.К. Білоусько, М.Я. Дем'яненко, В.О. Петулько, В.Л. Товстопят. – К.: ННЦ ІАЕ. – 2005. – 134 с.
3. Проблеми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі/ [Я.К. Білоусько, В.О. Бурилко, В.О. Галушко та ін.]; за ред. Я.К. Білоуська. – К.:ННЦ ІАЕ, 2007. – 216 с.
4. Ринок сільськогосподарської техніки: проблеми становлення/ за ред. Г.М. Підлісецького/. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 214 с.
5. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України. К.:НІСД, 2011. – 39 с.
6. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки/[Я.К. Білоусько, А.Б. Бурилко, П.А. Денисенко та ін.]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 132 с.
7. Саблук П.Т. Наукова спадщина академіка Лукінова І.І. в контексті сучасних проблем розвитку аграрної економіки/ П.Т. Саблук// Аграрна економіка АПК. – 2011. - №2. – с. 141-144.
8. Сільське господарство України 2010. Статистичний збірник. [Електронний ресурс]. – доступний з <http://ukrstat.gov.ua>
9. Сільськогосподарське машинобудування: бути чи не бути?/ Я.К. Білоусько, В.Л. Товстопят. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 160 с.

А. Немченко, Т. Немченко

Направления активизации развития рынка сельскохозяйственной техники в Украине

Исследована структура рынка сельскохозяйственной техники Украины, выявлены факторы, определяющие направления его развития и проблемы, имеющие место на современном этапе его функционирования.

A. Nemchenko, T. Nemchenko

Directions of activation of development of agricultural machinery market in Ukraine

The structure of agricultural machinery market of Ukraine is investigated. The factors determining the directions of its development and problems taking place in the modern stage of its functioning are determined.

Одержано 20.02.12